

קדוש ייאמר לו

הרה"ק רבי יהודה לייבוש משידלובצי זי"ע

ח. מ. ב.



בית המדרש בקאצק

זכתה העיר שידלובצי, כמו מאות ערים ועיירות אחרות, ששמה ילווה לשמו של אחד ממאורי החסידות שקבע בה מושבו הלא הוא הרה"ק נודע ומפורסם בשערים רבי נתן דוד משידלובצא בן הרה"ק רבי ירחמיאל משה מפרשיסחא, בנו של היהודי הקדוש, שחסידות ביאלה המעטירה הסתעפה ממנו.

אמנם קדם להרה"ק נתן דוד אחד מגדולי מנהיגי עדות חסידים, שישב אף הוא בשידלובצא וכוונה על שמה, אך מעטים יודעים על קיומו, ומי שנתקל בשמו סבור כי הוא קשור איכשהו לשושלת הזהב של צאצאי היהודי הקדוש, אך כאמור הוא קדם לראש השושלת הרה"ק רבי נתן דוד, ובנוסף אינו מצאצאי היהודי הקדוש.

וכך מספר הרי"ל לוי ז"ל בספרו המלהיב והסוחף "בית קוצק" (בהמשך יובאו המקורות לכך), כי לאחר פטירת היהודי הקדוש שם השרף מקוצק את פעמיו אל הרה"ק ר' לייבוש משידלובצי ושהה שם מספר חדשים, ורק לאחר תקופת זמן נסע להרה"ק ר' בונם מפרשיסחא. למותר הוא להסביר, כי מי שהרבי מקוצק נסע אליו לכמה חדשים, מתוך רצון למצוא אצלו את מקומו וללמוד ממנו את הדרך בעבודת ה', ודאי היה מגדולי הצדיקים בדורו. עם זאת, למרבה הפלא שמו מופיע מעט מאד בכתובים, וכמעט לא ידועים עליו פרטים. אנסה בשורות אלו לכנס לפונדק אחד, את המופיע על צדיק זה בספרים זעיר פה וזעיר שם, וגם לברר כמה נקודות שהיו שטעו בהם.

אצל בעל הנועם אלימלך זי"ע

על תחילת דרכו של הרה"ק משידלובצי, אנו שומעים



ציון הרה"ק מליזענסק

בדרך אגב, בסיפור מעשה על בעל הנועם אלימלך המופיע ב'התגלות הצדיקים' (ורשה תרס"ה עמ' 48), שם מסופר על חסיד מפולין מן העיר שידלובצי "הלא הוא הרב החסיד המפורסם רבי לייבוש משידלובצער זצ"ל" שנסע אל הנועם אלימלך לליזענסק ונשא עמו 'קוויטלעך' עם 'פדיונות' מאנשי עירו. הוא הגיע לליזענסק לאחר חצות לילה, היה זה בימות החורף ובכל שררו חושך ואפילה, כיון שכך ומשום חולשא דאורחא, לא רצה רבי לייבוש לגשת לרבו, אלא פנה לאחת האכסניות שם יוכל לנוח קמעה מן הדרך.

דרכו בקודש של הנועם אלימלך היתה, שלא יכל לשכב למנוחה, כל עוד מעות שהובאו אליו לא חולקו לצדקה, וכמה פעמים קרה שקם ממיטתו ולא יכל להמשיך בשנתו, ובני הבית נאלצו לחפש ולפשפש בחורים ובסדקים, עד שנמצאה המטבע שבשלה הוא קם, ומיד נשלחה לצדקה. כך קרה שבאותו לילה כאשר ראה הנועם אלימלך כי אינו יכול לשכב לנוח, הבין שישנן ברשותו מעות שעדיין לא חולקו לצדקה, פשטו בני ביתו בכל הבית בכל מקום אפשרי ולא מצאו מאומה. פקד אפוא הנועם אלימלך לחפש בכל האכסניות אם אי מי הביא עמו מעות עכורו. הלכו בני הבית מאכסניה לאכסניה לבדוק היכן יש חסיד שהגיע כעת וטרם נכנס לרבי, עד שמצאו את רבי לייבוש.

כשבא ר' לייבוש לפני רבו, ביקש ממנו לתת את כל המעות ולברוק בכל כיסי בגדיו שלא נותרה אפילו מטבע קטנה, ויותר לא דיבר עמו לעת עתה, ופטר לשלום. אך כאשר עמד לצאת, אמר לו לפתע הרבי, שדבר לו אל העגלון היחיד שהביא אותו, ושיאמר לו לבוא כעת לרבי. התפלא מאד רבי לייבוש מה לעגלון פשוט עם הארץ וקל שבקלים לרבי, הוא בכלל אינו יודע מה זה רבי, אך מיד התנער ממחשבותיו הרי אם הרבי אומר ודאי יש כאן ענין. מצא ר' לייבוש את העגלון ישן מאחורי התנור, העיר אותו ומסר לו את דברי הרבי.

העגלון סרב תחילה לבוא, כעס והתרעם על החסיד שהעיר אותו בשעה שכזו, ופרץ בצעקות על החסיד שהעיר אותו ועל רבו, וכי מה לו ולרבי אותו לא ראה מעולם, וכיצד יצא בשעת לילה ובחורף קור עז. משהתמיד בצעקותיו מפעם לפעם, ולא נרדם מחדש, הבין החסיד כי דברי הרבי פועלים את פעולתם על העגלון שלא יוכל להירדם, לכן שחק וחיכה לראות מה יהיה בסופו של דבר. ואכן לבסוף צעק העגלון: ואפילו אם ארצה ללכת לרבי כיצד אדע לאן ללכת ובחורף קור חושך וחלקלקות, ואיש כבר לא נמצא ברחוב שיורה לי את הדרך. הבין החסיד שהדברים כבר פעלו את פעולתם, והדריך את העגלון כיצד להגיע לרבי.

משהגיע העגלון אל הנועם אלימלך, ציווה עליו לשוב בתשובה על כל עוונותיו, תחילה הכחיש הכל, אך משראה כי כל מעשיו גלויים לפני הנועם אלימלך, נפל מתעלף על הארץ, וביקש מהרבי שיורנו כיצד לשוב בתשובה שלמה. בהוראת הנועם אלימלך עזב מיד את מקצועו נכך גרי"ל נאלץ למצוא עגלון אחר לשוב לעירן והלך לגלות בת שלוש שנים, במהלכה קיים סדר תשובה מיוחד שקיבל מהנועם אלימלך, לאחר שסיים את גלותו שב לבעל הנועם אלימלך ישב בחצרו, והיה לאחד מגדולי תלמידיו.

מה שלמדנו מסיפור זה בקשר לרבי לייבוש, הוא, שהוא היה נוסע אל הנועם אלימלך, והוא החל בכך לפחות ארבע שנים לפני פטירתו של הנועם אלימלך. אגב, על המעשה דגן המסופר ב'התגלות הצדיקים' חובר קובץ שירים ידוע ביידיש, אחד השירים מוקדש לרי"ל [נדפס גם ב'השיר והשבח' בשם 'א חסיד צום רעבינ'ס הויף'] הוא מתואר בו כצורף זהב וכסף וסוחר ראשו ורובו מונחים במסחר, אלא שכאשר הוא חש כי ראשו שקוע מדי במסחריו, הוא נוסע לרבו למלאות את אסמיו הרוחניים. מסתבר שמחברי השיר לא ידעו על הרי"ל מעבר למסופר ב'התגלות הצדיקים', כי עובדה זו

בכ"ב שבט תרכ"ז בדיוק לפני מאה וחמישים שנה, ביומא דהילולא של השרף מקוצק, נערכה בחצר אלכסנדר סעודת פדיון הבן מיוחדת במינה, בראשותו של הרה"ק רבי חנוך העניך הכהן מאלכסנדר ונוכח בה גם מרן השפת אמת. הרה"ק מאלכסנדר השמיע במהלכה דברים נשגבים ונעלים מכבשונה של חסידות פרשיסחא-קוצק, בתוך שיחתו סיפר כי הרה"ק מקוצק נסע תחילה לאחר פטירתו של רבו היהודי הקדוש אל הרה"ק רבי לייבוש משידלובצי, ורק אחר כך נסע להרה"ק רבי בונם מפרשיסחא ■ מי היה אותו צדיק – הרה"ק רבי לייבוש משידלובצי – שהרבי מקוצק שהה אצלו תקופת מה? מה אנו יודעים עליו? מי היו רבותיו? כמה זמן שהה אצלו הרבי מקוצק? מתי הסתלק מהעולם? האם נותרו בידינו דברי תורה ואמרות ממנו בכתב או בעל פה? מי היו צאצאיו? על אותה סעודת פדיון הבן המופלאה, ועל נוסחאות שונות במה שדובר בה, על אלו שהנציחו אותה ■ על כל זה ועוד, במאמר שלפנינו, ליומא דהילולא של הרבי מקוצק שחל בשבת זו

אינה נכונה כלל וכלל, הרי"ל לא היה צורך וסוחר השקוע ראשו ורובו במסחריו, אלא שימש כרב העיר שידלובצי, כפי שנביא להלן מדברי הרב מסערצק, וכנראה היה זה כבר בימי רבו הנועם אלימלך, כפי שיובא ממקורות נוספים.

אצל החוזה מלובלין

לאחר פטירת רבו הראשון, נסע לתלמידו החוזה מלובלין, והחוזה החשיבו מאד. כמסופר בכתבי הרה"ח צבי הערשקע ממאטשעוויץ, שנסע לאדמו"רים מגזע קוז'ניץ וורקא וגור, נדפסו ב'היכל הבעש"ט' (קבצים יב"טו האימרה הנוכחית בקובץ יד עמ' קא), ששמע מפי חמיו ר' אהרן ב"ר לייבוש מראדום, כי החוזה אמר על עצמו, שהוא נוסע על ארבעה אריות [לייבי]: הרה"ק ר' לייביש מראדום [זקנו של ר' צבי הערשקע], הרה"ק ר' לייביש מזאקליקוב [בעל 'לקוטי מוהרי"ל'], הרה"ק ר' לייביש מאופלא [אבי שושלת אוזוורוב], והרה"ק ר' לייביש משידלובצי. ומסיים רצ"ה: וכולם היו צדיקים וקדושים גדולים. כיצד מתפרש המשפט ש"החוזה אמר כי הוא נוסע על ארבעה אריות"? יש שהבינו שעל' מובנו ל...' כפי שרגילים לכתוב לעיתים דוברי אידיש, וכוננת הדברים שהחוזה נסע לארבעה צדיקים אלו (ראה נחלתנו! גליון קלז). אין ספק שזו הבנה שגויה, שהרי כל אלו היו תלמידיו ולא רבותיו, אלא הכוונה היא, שבמסעו בדרכו הרוחנית הוא נישא כביכול על גבי תלמידיו אלו.

אצל היהודי הקדוש מפרשיסחא

הרי"ל נמנה על הנוהים אחר היהודי הקדוש והיה מגדולי חסידיו ומתלמידיו המובהקים, רבי אהרן וולדן בעל 'שם הגדולים החדש' בערך על היהודי הקדוש מונה אותו בין גדולי התלמידים, כאשר ברשימה מופיעים שמונה תלמידים בסך הכל, ביניהם הרה"ק מפרשיסחא ומקוצק. בערך על רבי לייבוש (מערכת ל אות פד) הוא כותב: הרב מו"ה לייבוש משידלאווצי, הרב הגדול בוצינא קדישא צדיק יסוד עולם, תלמיד מובהק של הגאון האלוקי היהודי מפרשיסחא, זי"ע. בהסכמת ר' יוסף מסערצק על 'נפלאות היהודי' (פיעטרכוב תרס"ח) מובאים דברי שבח שאמר הרי"ל על רבו: הגאון החסיד ר' לייבוש האבד"ק שידלאווצי זי"ל תלמידו אמר [על רבו היהודין], שבענין תאות הממון ותאוות אחרות שנפשו של אדם מחמדתן, היה פרוש מזה לגמרי מה שלא נמצא בעולם אז דוגמתו. מלבד עצם הענין שהרב מסערצק מצא לנכון להביא מפיו מאמר הערכה כזה על היהודי הקדוש, מה שמראה שהרי"ל נחשב לבר סמכא ומגדולי החסידים, למדנו מכאן גם שהרי"ל היה אבד"ק שידלובצי, להלן נראה שכנראה היה זה עוד בחיי רבו הנועם אלימלך, וכן שכנראה שימש גם כריש מתיבתא בעירו.

אלא שכאן אנו נתקלים בבעיה, בחלק ב' של 'נפלאות היהודי' ששמו 'תפארת היהודי', כותב המחבר ר' יעץ קים קדיש ורקץ, שבחלק הקודם הביא דברי תלמידו ר' לייבוש מצוזמיר שבענייני תאות הממון וכו', כאמור הדברים מובאים שם ממכתב ר' יוסף מסערצק בשם רי"ל משידלובצי. וכנראה שזה הנכון, כי אילו היה מתכוין המחבר לתקן את שנדפס בחלק הראשון, היה מעיר ששם חלה טעות, כנראה כתב שורה זו מזכרונו, וזכר שהדברים הם של ר' לייבוש תלמיד היהודי, והחליפו לפי שעה בר' לייבוש מצוזמיר שהיה מוכר לו יותר, כי אותו הזכיר כמה פעמים בספרו הנודע 'שיח שרפי קדש'. מה שברור הוא, שאין לזהות את רי"ל משידלובצי כרי"ל מצוזמיר, שכן הראשון הנהיג עדה לאחר פטירת היהודי הקדוש, ואילו השני נסע אל הרה"ק ר' לייביש מאופלא, [אבי שושלת אוז'וורוב], כמפורש במכתבו של בעל האש דת מאוז'וורוב להרה"ח מאיר שצ'רנסקי ז"ל (נדפס בקובץ 'בית אהרן ושראלי גליון סב). אעיר עוד, שב'שיח שרפי קדש' (ח"ד עמ' לד בדפוס המקורי) במכתבו של רבי חנוך אורנר אב"ד לסקרוב, הובאה מימרה זו בשם היהודי הקדוש גופו שאמר כך על עצמו.

מנהיג עדה

לאחר פטירת היהודי הקדוש החל להנהיג עדה, כפי המסופר שהרה"ק מקוצק היה אצלו לאחר פטירת

'ההסכמה על בחינות עולם'

נוסח ההסכמה שהעניק רבי יהודא לייב אב"ד ור"מ שידלובצי שכנראה הוא הרה"ק משידלובצי על 'בחינות עולם' לרבי ידעיה הפניני עם פירוש 'כתר אהרן'
הסכמת הרב הגדול חריף ובקי המפורסם המושלם מוהר"ר יהודא ליב אב"ד ור"מ דק"ק שידלאווצי

הנה עבר דרך פה ה"ה הרב המופלג הדרשן המפורסם מהור"ר אהרן במהור"ר משה נ"י, ולפני הקריב אהרן את ביאור החידות אשר לו, פירוש נחמד על דברי החכם וחידותיו, ה"ה המליץ בחינות עולם אשר דבריו שתונ[ים]ם וחתונ[ים]ם, והנה מהור"ר אהרן עשה אזנים לתורה, אשר הכתיר עליו אהרן כתורת התמים, אשר איזן וחקיק מתוך ספרי חכמי המחקר ויתהלל החוקר כמפתח, פתח דבריו יאירו בנתיבות נתיב עולם שכולו טוב וערוך לפני בוחן בחינת עולם, וגדולה הודאת פיו פימו ממלל רברבין והאומר מוכיח עליו. והנה שם מחשבתו להדפיסו, גלל כן ראוי ונכון לכל בוחן שיצא מחשבתו אל הפועל.

הכ"ד המדבר בצדקה יום א' י"א אייר תקמ"א לפ"ק

הקטן יהודא ליב החונה בק"ק שידלאווצי

● ● ●

ההסכמה כתובה במליצות, ביניהן שימוש במילים בעלות צליל דומה לשל מלות המקור, לדוגמה: 'ביאור החידות' = 'פר החטאת'. ננסה להתחקות אחר מקורות המליצות. הקריב אהרן את ביאור החידות אשר לו, ע"פ [נ]הקריב אהרן את פר החטאת אשר לו" (ויקרא טז, ג).

הכתיר עליו אהרן כתורת התמים, ע"פ "[נ]הקטיר אהרן עליו [את] קטורת הסמים (שמות ל, ז).

ויתהלל החוקר כמפתח, ע"פ "[אל] יתהלל חוגר כמפתח" (מלכים"א כ, יא).

... שכולו טוב, וערוך ... ע"פ [נים] שכולו טוב [נים שכולן] ארוך (ברכת המזון לליל הסדר).

וגדולה הודעת פיו, ע"פ "[שלא תהא] הודאת פיו גדולה [מהעדאת עדים]" (ב"מ ג). והאומר מוכיח, ע"פ "העומר [שכנגדו] מוכיח" (משניות פאה פ"ג מ"א).

היהודי הקדוש, כאן שומה עלינו להאריך, כי יש שהבינו את העובדות בצורה לא נכונה, ומן הראוי לברר את הענין לנכון.

ב'תפארת היהודי' (חי"ב של 'נפלאות היהודי' פיעט-רקוב תרע"ב עמ' 48) מובא מכתבו של חסיד ששמו לא פורש, להרב יחזקאל מיכלסון מפלונסק. בו הוא מספר על סעודה מיוחדת של פדיון הבן שנערכה באלכסנדר בכ"ב שבט תרכ"ז יומא דהילולא של הרה"ק מקוצק, בה השתתפו לפי ציוויו של הרה"ק מאלכסנדר רק אלו שזכו לנסוע לקוצק אל השרף, נמצאו אז באלכסנדר עשרים וחמשה איש כאלו. גם בעל השפת אמת ששהה אז בנסיעה באלכסנדר, השתתף בסעודה מיוחדת זו. (ביתר הרחבה, ראו במסגרת).

הרה"ה השמיע בסעודה זו דברי תורה חריפים ונשגבים ביותר מכבשונה של החסידות. בנוסף, סיפר הרה"ה כיצד הפך להיות חסיד טומשוב [כלומר מחסידי הרה"ק מקוצק שהנהיג תחילה בטומשוב]. וכך סיפר [בהשמטת פרטים שאינם נוגעים לעניננו]:

לאחר פטירת הרה"ק ר' בונם מפרשיסחא, החל להתנוצץ אור הקדוש מקאצק זצ"ל, ואני לא נסעתי שנה תמימה כי לא היה חסר לי רבי. למרות שגדולי עולם היו אומרים כי בוערת איש בטומשוב, בפרט ששמעתי מרבי הק' מוגור החי' הרי"מ שאמר לי: כמון

שהיו ברקים וקולות בקבלת התורה על הר סיני, כן היום התורה בקולות וברקים בטומשוב. אך כעבור שנה...היו לי געגועים לרבי מפרשיסחא זי"ל ודיה חסר לי רבי, ואז נפלא על תרדמה, ובחלומי הגני ניצב בטומשוב בחדר הרבי היושב על כסאו, ומאחריו ראיתי את רבי הרר"ב, וזעקתי אליו 'רבי על מי עומתני' והרר"ב החזה בידו על הרבי מטומשוב. מיד נסעתי לטומשוב, והגעתי אל השרף שאמר לי: 'עתה כבר יודע אתה מי הרבי אחרי פרשיסחא?!

והמשיך השרף בדבריו לרר"ה" (כך כוננת הדברים, ראה להלן):

ועתה אספר לך כיצד נהייתי לחסיד (של הרר"ב מ)פרשיסחא:

דרכי היתה תמיד כשהייתי אצל הרבי, לא השגחתי באף יהודי נשוא פנים, והייתי אצל היהודי הקדוש זי"ע כמה שנים. כאשר נחלה מאוד היהודי הקדוש זי"ע, כולם קרעו שחקים [נתפילתם], ואני עמדתי אצל התנור ועשיתי מה שעשיתי, ואז בא אלי אחד ואמר לי: אל תקרע כל כך את השחקים כבר נגורה הגזירה, ואני לא השגחתי עליו כדרכי שלא להשגיח על אף יהודי מכובד. אך למרות התפילות נפטר היהודי הקדוש זי"ע. ובעת הלידה בא אלי פעם נוספת אותו אחד, ואמר: "דע לך, היהודי הקדוש נפטר, אך היראת חטא [שלן] נותרה אצלי", ואמר עוד: אתה סובר שיראת חטא היא 'פישקלי' [קופסה], וראה במסגרת מדברי השפי"א דע שיראת חטא היא דבר גדול! וגם על זה לא השגחתי, ועשיתי דרכי לנסוע להרה"ק ר' לייבוש משידלאווצי זי"ל, וישבתי אצלו חצי שנה ולא היה יודע אף אחד ממני, והייתי בדחקות גדולה בחורף בעליה, וחקור היה גדול מאד וכאשר התפללתי וידי היו על הקיר הן נדבקו לקיר מחמת הקור ודיה זב מהן דם, ולא היה לי במה להשיב את נפשי מחמת הרעב. והזמין לי השי"ת איש אחד משה ארנאוויץ שמו, ודיה נותן לבו עלי, והושיט לי בכל ערב כמה כעכים עם תבשיל. אינני מתחרט על שכך השחרתי את עצמי.

אחר כך ראיתי שעדיין לא לדרך זו הכוונה, ונזכרתי שאמר לי מישור כי יראת החטא של היהודי הקדוש נותרה אצלו, אותו אחד היה הרבי רבי בונים, נסעתי אליו ונשארתי אצלו.

כפי שכתבנו כאן, את הסיפור על הנסיעה לרי"ל משידלובצי סיפר הרבי מקוצק על עצמו להרבי מאלכסנדר, והרבי מאלכסנדר סיפר זאת בשם הרבי מקוצק כהמשך לסיפור על עצמו כיצד התקרב לקוצק, שכאשר בא לטומשוב סיפר לו הרבי מקוצק כנ"ל. אולם יש שהבינו (ראה נחלתנו! גליון צט), ולמען האמת רוב קוראי האגירת מבינים כך, שהרבי מאלכסנדר סיפר קודם כיצד החל לנסוע לטומשוב, ואחר כך אמר לשפת אמת, 'ועתה אספר לך כיצד נעשיתי חסיד מפרשיסחא', ולאור הבנה זו, כל הסיפור על הנסיעה לשידלובצי, ארע לרבי מאלכסנדר. וכיון שראו בספר 'בית קוצק' של הרי"ל לוינ ז"ל, שהרבי מקוצק היה בשידלובצי לאחר פטירת היהודי הקדוש, הסיקו מכאן כי שניהם נסעו לשם, מבלי לשים לב לכך, שהסיפור בבית קוצק הוא בעצם חלק מהסיפור המופיע באגירת על פדיון הבן.

אכן, לפי סגנון הדברים יש מקום לפרש כך, אך ברור שזו הבנה שגויה:

ראשית, בספר 'שמחת ישראל' (עמ' קכב בדפוס החדש) מפורש שהרה"ה היה בפרשיסחא מיד בתחילת הנהגת הרר"ב. גם בספריו של רי"ל לוינ ז"ל 'בית קוצק' ו'האדמו"ר רבי חנוך מאלכסנדר' שהיה בעצמו נכדו של הרה"ה אין זכר לדבר שהרה"ה נסע תחילה למקום אחר, אדרבה הרי"ל כותב במפורש, כי הרה"ה נמנה על התלמידים הראשונים שהצטרפו להרר"ב.

שנית, בנוסח שיובא בסמוך מה'חשבה לטובה' מפורש שהמעשה היה עם הרבי מקוצק. גם במקבילה נוספת של אימרה זו שיראת חטא אינה 'פושקלי' מכתב יד קודשו של השפת אמת (ראה במסגרת) מפורש שהרה"ה אמר שהרר"ב אמר זאת לרה"ק מקוצק.

● ● ●

ב'חשבה לטובה' (דברי תורה מהרה"ק מאלכסנדר, פיעטרכוב תרפ"ט עמ' 70) מופיע נוסח מקוצר ושונה מעט גם כן בשם הרה"ק מאלכסנדר, שני הנוסחים משלימים זה את זה מצד אחד, ומצד שני סותרים זה

את זה באי אלו פרטים. בנוסף זה נאמר באופן ברור יותר כי הרבי מקוצק נסע אליו כדרך שנוסעים לרבי, כך אנו למדים ממה שאמר הרבי מקוצק שהוא רצה למצוא לו שם מקום.

הרבי מקאצק אמר לי: בעת שחלה היהודי מפרשיסחא ז"ל אמרו העולם תהלים, ואני עמדתי אצל התנור ולא רציתי לומר תהלים אז. ובא אלי הר"ב ז"ל ואמר לי: למה אתה מוציא כל כך נלומר, הר"ב הבין שלמרות שכולם מתפללים ומבקשים, בעוד הרבי מקוצק נראה כלפי חוץ כעומד לתומר ליד התנור, הרי שלמעשה תפילתו היא מקרית לבו ובוקעת רקיעים יותר משל כולם, ולא ידעתי מה שרוצה. ולאחר שנפטר אמר לי שוב: כבר לאהר מנשה, הרבי איננו, אבל הוא השאיר לנו יראת שמים, יראת שמים אינה פשיטא, היכן שנמצאים דבריו של הרבי, שם הרבי נמצא, ולא השבתיו.

לאחר איהו זמן רציתי לידע המקום נלומר המקום הטוב עבורי, והייתי אצל ר' יייבוש משידלוביצ ז"ל י"ב שבועות, והביא לפני איש אחד בכל יום בייגיל עם מים על העליה, וראיתי שאין זה המקום. ונזכרתי שאמר לי הר"ב זצ"ל שדבריו היהודי נשאר, וסברתי אולי אמצא (מקום) אצלו, וכן הוי. והסיבה שלא השבתי לו אז כשדיבר אלי, כי בעת שהרבי נמצא אין



הציון בקאצק

לחשוב באחר. וכאשר באתי אליו אמר לי: אכן, במקום בו נמצאים דברי הרבי, שם הרבי נמצא.

יש לשים לב לשוני עובדתי בין הנוסחים, בעוד שלנוסח ה'תפארת היהודי' היה הרבי מקוצק חצי שנה בחצר הרה"ק משידלוביצ, הרי שלנוסח ה'חשבה לטובה' הוא היה שם י"ב שבועות בלבד. אין לנו פרטים יותר על ימי הנהגתו של הרה"ק משידלוביצ, או על דברי תורה ואמרות שהשמיע לחסידיו, ואף לא על תלמיד נוסף שנסע אליו.

יחוסו וצאצאיו

אפילו תאריך פטירתו המדויק אינו ידוע, רק שנת פטירתו ידועה, כפי שרושם רבי יוסף מסערצק ב'דור דור ודורש' היה זה בשנת תקפ"ו.

כמה פרטים על יחוסו וצאצאיו נודעו בשנים האחרונות. כאשר פורסמו כתבי הרה"ק צבי הערשקע ממאטשעווין ב'היכל הבעש"ט, ובתוכם הקטע שציטטנו לעיל מדברי הרה"ק מלובלין, הצליחו המוציאים לאור לזהות שלושה מבין ה'אריות' אך על הרביעי שבהם, הרה"ק משידלוביצ, לא ידעו להוסיף פרטים. אחד הקוראים — שאף הוא לא ידע ששמו של הרה"ק משידלוביצ מופיע כבר בכמה ספרים — שלח מכתב למערכת שנדפס באחד הגיליונות הבאים, בו הוא מבשר כי מצא שם זה בשער ספריו של אחד צאצאיו.

המדובר הוא ברבי אלעזר חיים יאדמאן רב העיר שידלוביצ, שחיבר כמה ספרים: מי מנוחות (פיעטרקוב תרס"ז) חיים וחסד (שם תר"ע) נדבות פי (שם תרפ"ט) כל אלו על תנ"ך אגדות חז"ל ותפילות, כן חיבר הספד על בעל החלקת יואב מקינצק זצוק"ל והדפיסו בקונטרס בשם נת ספור (תרפ"ט).

ברוך שמסר עולמו לשומרים

פטירתו מילא את מקומו בעיר אלכסנדר. מרביתם של חסידיו הרי"מ נסעו אליו, כולל נכדו הגדול מרן הרה"ק בעל השפת אמת מגור. שולחן זה נערך כאמור ביומא דהילולא של הרה"ק מקוצק, והשתתף בו גם השפת אמת, שהיה אז בנסיעה אצל הרה"ק. כפי שעולה מתיאורו של החסיד, השולחן היה נורא חוד, ונאמרו בו דברים מכבדיו של עולם. אין ספק כי כל חובבי תורת פרשיסחא-קוצק, יקראו את האגרת בשקיקה. הרב מפלונסק מסר את המאמר לר' יועץ שפרסם אותו ב'תפארת היהודי' (חלק ב' של 'נפלאות היהודי', ורשה תרע"ב) החפץ לקרוא את האגרת בשלמותה, יכול למצוא אותה גם במהדורה החדשה של 'חשבה לטובה' חוצאת מוסד הרי"ם ליון עמ' קנה וחלחה) שמו של כותב המאמר פלאי, הרצ"ל מפלונסק כותב רק: 'כתב חסיד שיש אחד וזה לשונו' מתוך הדברים עולה כי הם נכתבו אחרי פטירת מרן השפ"א, כלומר לכל המקום בשנת תרס"ה, שכן הוא מזכירו כאדמו"ר מגור זצ"ל בעל השפת אמת, ונאמר: 'הואיל והאילן והאיות' המתואר היה כנכתב שם בשנת תרכ"ז, הרי שלפחות 38 שנה חלפו ביניהם, מה שאולי גרם לאי דיוקים קלים, כפי שנראה בהמשך.

נעבור כעת למכתב עצמו, קצרה הידיעה להביא את כולו, נצטט כמה קטעים ממנו, הוא פותח בתאור הרקע לאותו שולחן מיוחד: בשנת תרכ"ז נסעתי לאלכסנדר להפגוש בצ"ל אדמו"ר מרן זצ"ל לשבת קודש פרשת בשלח, וגם כבוד קדושת אדמו"ר מגור זצ"ל בעל הספר הקדוש שפת אמת נסע לשבת הזו. וביום ב' פרשת יתרו היה הארציצט יומא דהילולא מאדמו"ר הקדוש מקאצק זצ"ל ז"ע, והיה שם חסיד שנעשה פדיון לבנו באותו יום, וכיבד את רבינו מרן הקדוש מאלכסנדר זצ"ל [שהיה בהן בפדיון], ונעשה סעודה גדולה בפקודת רבינו זצ"ל. ורבינו התכונן לסעודה, ושלח את משמשו אל הרבי מגור זצ"ל שיתכונן לסעודה, כי היום יומא דהילולא וגם נודמן פדיון הבן. ועוד צוה רבינו זצ"ל, שלא יהיו בסעודה כי אם החסידים שהיו נוסעים לקאצק.

התחלת הסעודה היתה בשעה ב', ורבינו היה יושב בראש, והרבי מגור זצ"ל ישב לימינו, ושאר החשובים היו יושבים מזה ומהו לערך כ"ה אנשים, וגם אני בתוכם, כי גם אני נסעתי להרבי מקאצק זצ"ל. ואני הייתי החמישי מרבינו זצ"ל, ושמינתי במנהיג' הכל היטב, והנני כותב לידידי אות באות מה ששמעתי מפיו הקדוש זצ"ל.

כאן מתאר הכותב את תחילת הסעודה, ומצטט דברים שאמר הרה"ק לשפת אמת בענין שיריים, והוא ממשיך: אחר כך התחיל לדבר בדברי תורה.

מתוך כל הכתובים, יש בעיקר לציין את הרב יחזקאל מיכלסון מפלונסק זצ"ל הי"ד.

ר' צבי יחזקאל נולד בשנת תרכ"ג, היה מחסידי השפת אמת והאמרי אמת, וגאון בכל מכמני התורה, כיהן כרב במספר ערים, ואחר כך במועצת רבני ורשה, שם גם יסד את האיגוד 'שומרי סת"ם בפולין' שעמדו בראשו גדולי אדמו"רי ורבני פולין.

מלבד זאת, כפי שכתבו עליו 'היה מומחה גדול בכל דרכי ההיסטוריה היהודית במאות השנים האחרונות, על גדוליה ורובניה, אדמו"רים ורבנים, ועל כל אחד מהם בפרטים ובפרטי פרטים, בספרים רבים שנדפסו בעשרות השנים שלפני השואה, נמצאו קונטרסים ומבואי' ('אזכרה' כרך ג).

ניתן לומר אולי, שכמעט כל מי שהפגיש אז ספר של תולדות או ליקוט אמרות מאחד מגדולי החסידות ובפרט מגדולי פולין, פנה לרבי צבי יחזקאל, וקיבל חזרה מכתב מלא וגדוש בעובדות מהימנות ואימרות ששמע אותם הרצ"ל ואצר אותם בזכרונו לעצום או העלה על גבי הכתב, נוסף לציונים לספרים בהם מובאים עובדות ודברי תורה מאותם גדולי החסידות, ולעיתים גם העתקות מכתבי יד של אחרים שהיו אצלו. פרס אופייני למכתביו, כמעט תמיד הנמנע מכוונה ש"ב [שאר בשרין], ברוב ידענותו היה מצליח למצוא סב משותף לו ולנמען לפני כמה דורות...

רבי צבי יחזקאל מצא ענין גדול ביומא של ריק"ק, ומלבד מה ששלח לו בטוב עין, כדרכו, קונטרסים שלמים מלאים וגדושים בדברי תורה ועובדות משושלות פרשיסחא קוצק וורקי גור וכו', עוד פנה ביזמתו לאחרים בבקשה שישלחו חומר נוסף, ושיעלו על הכתב מה שנמסר להם בעל פה. אנו רואים לדוגמה במכתביו פניה למשפחת אדמו"רי קרשונוביץ נכדי רבי אליהו מויסקיט, לשלוח חומר מלקט מן המקובל בידם מסבם הגדול, ואכן הם נענו לבקשה, ובכריכי השיח שרפי קודש מופיעים אמרות רבות שהגיעו מכמה מבני המשפחה. כן אנו מוצאים, שהיה כידו קונטרס קטן בכ"ו ובו חומר רב ערך על תולדות קוצק, שחיבר הרב מסערצק שהוזכר לעיל, והוא מבקש את רשותו, להעמידם לרשות ריק"ק, וכמובן הרב מסערצק נעתר לבקשה.

חמדה נגזרה היתה בידי רצ"ל מפלונסק, מאמר שנשלח אליו באגרת, ובו תיאור על שולחן מיוחד במינו, שנערך על ידי הרה"ק רבי חנוך העניך הכהן מאלכסנדר, בימא דהילולא של הרה"ק מקוצק. הרה"ק היה מן האריות בחבורת פרשיסחא-קוצק, ונסע אחר כך להרה"ק החרדשי הרי"מ מגור, ולאחר

ברם זכור אותו האיש לטוב ר' יועץ קים קדיש וקאץ מפרשיטיק, מחבר הספרים 'נפלאות היהודי' ו'שיח שפי קודש' שאילולי הוא, הגם מעט מן המעט שבידיו ומתורוניה ואמרותיה של חסידות פרשיסחא-קוצק וממשיכיה, היה נאבד מן הסתם ברובם בתהום הנשיה. בזכותו נשמרו אמרות ועובדות רבות, הנותנות שמץ של מושג על האוירה המרוממת והנשגבה ששרתה שם ואש הקודש שליטה שם, ופזחות צוהר לעולמם המופלא של חסידיו פולין בדורות הראשונים, ולנוסח המיוחד של דברי תורתם, אמרות קצרות הפולחות לב נכילות, יודדות עד כדרכה של נפש, טומנות בחובן ואצרות של מחשבה מעמיקה עיון והתבוננות.

וכבר המליץ מי שהמליץ על נוסח האמרות של חסידיו פולין: "פוליש תורות" — "פועליליש תורות" תורות וואס פועלילן עפ"י ביי די הערצער, [תורות] הפועליליש משהו בללכבות].

חסיד פרשיסחא-קוצק ברובם לא הרבו בכתיבת האמרות ששמעו מרבותיהם, את ששמעו חרטו בדרך כלל על לוח ליבם, עמלו ויגעו רבות להבינם, ועוד יותר מכך להפנימם. פה אל פה נמסרו הדברים מדור לדור, בכתיבת תורה שבעל פה.

אלא שמשטע הדברים, ככל שחולף הזמן וככל ששושלת המסירה של האמרות מתארכת, חל בהן יותר ויותר חוסר דיוק, וחלקן הולכות לאיבוד.

ריק"ק עמל לאסוף את שניתן, ממי שניתן, ממה שקלט מפי השמועה איש מפי איש מפי איש, אמנם לא תמיד ניתן לדעת עד כמה הדברים מוסמכים ומדויקים, לאחר שהורקו מכלי אל כלי פעמים רבות, ולא ברור עד כמה כל מוסרי השמועה דייקנים בשמועתם, ועד כמה ירדו לעומק הדברים. אולם עובדה שלא כל כך שמים אליה לב, שרובו של החומר המופיע בספריו, אינו ממה שקלט ריק"ק מפה ומשם מפי השמועה, אלא מקורו בקונטרסים ובמכתבים שירשמו וכתבו רבנים וחסידים חשובים מאד ששמעו מכלי ראשון או שני, ובדרך כלל אף ידעו לשלשל את השמועה עד לאומרה.

בין אלו ששלחו חומר לריק"ק, אנו מוצאים את הרב והממוחה להיסטוריה של יהדות פולין ועוד, רבי יוסף מסערצק בעל ידו דור ודורש'י, את רבי יחזקאל מיכלסון מפלונסק, את רבי יונתן אייבשיץ מוורשא, את נכדי רבי אליהו מויסקיט משפחת אדמו"רי קרשונוביץ, את רבי נתן מקליבעל ועוד ועוד. [החפץ לדעת את מקורה כל אימרה, עליו לעיין בדפוס הראשון או במהדורות צילום שלו, שם מופיעים המכתבים האותנטיים כמו שהם, ללא סדר עניינים או פרשנות, לעיתים צריך לנקוט במשנה זהירות, ולבודק היטב את סידור הדברים, כדי להבין בדיוק מי כותב בשם מי].

בזאקלוקי ספר 'בחינת עולם' לרבי ידעיה הפניני ועליו פירוש בשם 'כתר אהרן' מר' אהרן ב"ר משה מזאבלובי, המחבר אסף שבע עשרה הסכמות מרבני ערים, ביניהם אנו מוצאים את רבי יהודה א"ב אב"ד ור"מ דק"ק שידלאווצי.

כבר ראינו לעיל כי הר"ל שימש כרב בעירו, וכמו שמכנהו הרב מסערצק 'האבד"ק שידלאווצי', ומסתבר מאד לכן שמדובר בהרה"ק ר"ל. אם אכן זה כך, הרי זה הדבר היחיד מפרי עטו הידוע לנו. תאריך נתינת ההסכמה י"א אייר תקמ"א. כשש שנים לפני פטירת רבו בעל הנועם אלימלך בכ"א אדר תקמ"ז, מכאן שאם אכן מדובר בו, הרי שכבר בחי' רבו הראשון שימש כרב בעירו וכריש מתיבתא. (נוסח ההסכמה במסגרת).

● ● ●

אלו העובדות הבודדות שעלה בידנו לדלות על הרה"ק רבי יהודה לייבוש משידלוביצ, ומי יודע אולי פרטום המאמר יוביל לגלויים נוספים, על עובדות נוספות ממנו, פרטים על דרך הנהגתו, על חסידים נוספים שנשעו אליו, ובעיקר דברי תורה ואמרות משמו.

זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל, אמן.



הציון של הרבי רבי חנוך העניך מאלכסנדר

חיבר כמה ספרים שכנראה נותרו בכתב יד, ונעלמו עם עלות הכורת על יהדות פולין.

האמנם הסכמה מפרי עטו

עוד מציאה מצא אותו קורא, בשנת תקמ"ב נדפס

בשער של כמה מספריו הוא רושם כי סבו הרה"ק ר' יהודה לייבוש זצ"ל דק"ק שידלאווצי היה נקרא גם ר' לייבוש גניוועשאווער, והיה תלמידו של היהודי הקדוש, הוא מספר כי יחוסו של ר' לייבוש הוא מגזע הרב הגאון רשכבה"ג ר' ש"ם שכנא ז"ל מלובלין רבו וחמיו של הרמ"א ז"ל.

את יחוסו להרה"ק משידלוביצ הוא משלשל כך: הצעיר אלעזר חיים יאדמאן בן ה"ר יהודה ז"ל, בן הר' יחיא"ל שכנא ז"ל בן הר' הגאון והצדיק ר' יהודה לייבוש ז"ל דק"ק שידלאווצי.

אין בידנו אם הרה"ק ר' לייבוש עצמו כבר היה שם משפחתו 'יאדמאן', או שרק אחד מצאצאיו אימץ לו שם משפחה זה. כמו כן, עד כה לא ידוע על מי שמזכירו בשם 'לייבוש גניוועשאווער', בכל אופן פרטים אלו עלולים לסייע, אם המצא ימצא בעתיד באחד הספרים או במסמכים בדפוס או בכתב יד, דבר תורה או עובדה מר' ליבן[וש] מגניבוש או 'יאדמאן' [או 'יודמ'] כפי שיש מאיתים שם משפחה זה], יש לבדוק אם אין הכונה להר"ל משידלוביצ.

בנו של ר' אלעזר חיים היה ר' דוד יאדמאן משידלוביצ, מופיעים ממנו פירוטומים בקבצים תורניים שונים, דגל התורה, בית ועד לחכמים ועוד, הוא גם

ואמר בשם הרבי מקאצק זצ"ל שאמר 'איש יהודי היה בשורש' וכו', איתא במדרש: אל תקרי יהודי' אללא יהודי'. והקשה הלא כתיב 'יהודי', ואמר הפירוש שא"ל יכול להיות יהודי אללא מי שדבוק באחד, כן אין מי שיועד היחוד אללא מי שהוא יהודי.

ואמר איתא במדרש: 'יחיד יתרו' אל תקרי 'יחיד' אללא 'יהודי' שנעשה יהודי. ואמר שהקשה לבעל המדרש איך כתיב 'יחיד' מאין היה יודע מהיחוד, אללא שנעשה יהודי ואז היה יכול להיות דבוק באחד, וזה שכתוב אחר זה 'עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוקים'.

אחר כך אמר, שמעתי מהרבי מקאצק זצ"ל על הפסוק 'ידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד' ולמה כתיב 'אין עוד' הלא כתיב 'בשמים ממעל ועל הארץ מתחת' וכי יש מקום חוץ משמים וארץ. ואמר 'ש'אין עוד' קאי על הידיעה, וידעת היום דוקא אתה ידעת כאשר אתה יהודי, וחזן מיהודי אין מי שיוודע מן היחוד אללוקות בלום.

עוד אמר הרבי מקאצק זצ"ל פירוש עמוק 'ידעת היום' [וכו'] כי נה' הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת] אין עוד', 'ש'אין ידיעה אחרת בעולם, כי אם ידיעה שהוא אלוקים ממעל כל עצמין וסובב כל עצמין, ואיך מתחת כל עצמין ולעילא מכל עצמין, וזה 'אין עוד' דוקא היטב.

ומסיף החסיד בתאורו: ופניו הקדושות וגם פניו הקדושות של הרבי מגור זצ"ל, היו בוערים כאש ושללהבת, והפחד היה גדול עד אין אשכנח.

לאחר מכן סיפר הרה"ק כיצד היה לחסיד טומשו־קצק, ומה שסיפר לו הרבי מקצק כיצד היה לחסידו של הרה"ב מפרשיסחא (מסופר במאמר המרכזי), והמשק בדברי תורה ודברי כבושין נוקבים ויורדים עד לתהומות הנפש. בתום הסעודה שערכה שש שעות תמימות, כשהרבי נכנס לחדרו, התבטא השפת אמת:

הרבי ירה הפעם חיצו אש.

● ● ●

משום מה כאשר הופיע הקונטרס המקורי 'חשבה לטובה' קובץ דברי תורה מהרה"ק מאלכסנדר (ורשה תרפ"ח), נעדר ממנו המכתב המדובר [מה שהושלם בהוצאה המשוכללת של מוסד הר"מ לוי], בכל זאת, יש כמה מקבילות למסופר באותו מאמר.

על מקבילה אחת, סיפור נסיעתו הרה"ק מקוצק לשידלוביצ ולפרשיסחא, כבר עמדנו במאמר המרכזי, כאן תצוין מקבילה נוספת בעלת ענין רב.

רובו של החומר המופיע ב'חשבה לטובה' לא נכתב בידי הרה"ק עצמו, אלא מפי השמועה או ממה שהעלה אחרים על הכתב. חלק מיוחד שבו, הם דפי הראשונים [שלוש וחצי עמודים], בהם תורות ואמרות של הרה"ק שנכתבו בידי מרן השפ"א בכתב יד



רבי צבי יחזקאל מיכלסון זצ"ל

קדשו, סמוך לאמירתו. [ב'חשבה לטובה' של מוסד הר"ם לוי, אמרות אלו לא מופיעות במדור נפרד, אלא משובצות לאורך הספר לפי סדר הפרשות והנושאים].

בראש הדברים מופיעה כותרת: 'בעזה"י מה ששמעתי פ' וארא סעודה ג'". לאחר כמה קטעים מופיעה כותרת נוספת: 'ב"ה לזכרון', לאחר עוד כמה קטעים מופיעה כותרת: 'ב"ה', וכן הלאה. נראה כי בכל הזדמנות בה ישב השפ"א לכתוב, רשם בראש הדברים 'בעזה"י וכו' או 'ב"ה וכו''. והנה מסתבר שהחלק המופיע תחת הכותרת השניה [ב"ה לזכרון] ומכיל י"ג קטעים, נכתב באותה נסיעה בה נערך השולחן הנשגב המתואר באגרתו של החסיד הישיש. וכך נכתב שם בקטע הראשון [שיחולק כאן לארבעה קטעים]:

בשם הרב בונים מפרשיסחא זצ"ל: 'ידעת היום כו' אין עוד' ש'אין עוד' קאי על הידיעה, 'ש'אין מי שידע רק אתה היינו ישראל'.

ועוד הגיד באופן אחר: 'ש'אין עוד' ידיעה, רק זה העיקר ע"ש.

ובשם הרב מקאצק: מה שאמר המדרש 'איש יהודי' אל תקרי יהודי רק יהודי' והרי כתיב 'יהודי'. ופירוש כי מי שהוא 'יהודי' שמיחד השם יתברך בדבוק ביהודי של עולם, הוא 'יהודי'.

ובזה פירש הוא [הרה"ק] מה שאיתא במדרש תנחומא על 'יחיד יתרו' אל תקרי 'יחיד' רק 'יחיד' שגם כן הפירוש שאין יכול להיות רק יהודי, כמו

שכתוב 'מגיד דבריו' כו' והיינו שנתגיד. קל לראות שהקטעים השלישי [על 'איש יהודי'] והרביעי [על 'יחיד יתרו'], תואמים לקטעים הראשון והשני שבאיגרת, ואילו הראשון והשני שני פירושים על 'אין עוד' תואמים לקטעים השלישי והרביעי שבאיגרת. אלא שבמפורש בדברי השפ"א, שהדברים נאמרו בשם הרה"ב מפרשיסחא, הרי שאותו חסיד שהעלה את הדברים על הכתב רק כארבעים שנה ויותר אחר כך, החליף את בעל השמועה ברבי מקוצק. [הר"ת ע"ש] שבסוף הקטע השני, אינני יודע לפתחם, המלקטים שהביאו קטע זה, חלקם השמיטו את הר"ת, וחלק פיענחו 'עיי"ש' — 'עין שם', אך לא נזכר קודם מקור, שעליו מוסב השם'.

בנוסף, מוצאים אנו בקטע החמישי, אימרה מתוך סיפורו של הרה"ק (כמובא בגוף הכתבה) השפ"א מוסיף כאן ביאור לדברים:

בשם הרב מקוצק שאמר לו הרב מפרשיסחא, שדוד הקדוש השאיר אחריו יראת חטא, וש'אין 'פישקלי' [קופסת] רק דבר גדול. ואמר [הרחיק] שאני מבין. ולדעתי [דברי השפ"א] הפירוש, שעיקר יראת חטא הוא שלא להיות לגרמיהו.

כן מופיעות שם אמרות על פרשת יתרו (בקטע חשמיני) ועל הפרשה הסמוכה לה — משפטים (בחלקו) השני של הקטע השני), אותה שנה [תרכ"ז] חלו פרשות אלו בכ' ובכ"ז שבט, נראה אפוא שהשפ"א היה אז באלכסנדר בנסיעה שכללה את השבתות הללו, ואת יום היארצייט של הרבי מקוצק שחל ביניהן, ואחרי הנסיעה או בסופה ישב לכתוב מן הדברים ששמע שם, לאו דוקא לפי סדר אמירתם. [באיגרת 'פדיון הבן' נאמר כי השפ"א בא בנסיעה לשבת פרשת בשלח והסעודה התקיימה ביום ב' לסדר יתרו, אך עיון בלוח מגלה כי לפחות התאריך השני לא מדויק, והסעודה התקיימה ביום ב' לסדר משפטים].

למדנו מכאן, שארבעת האימרות ששמע השפ"א מהרה"ק [שתיים בשם הרבי מפרשיסחא, אחת בשם הרבי מקוצק, ואחת משל הרה"ק עצמו], וכתבן בקיצור ובתמצית, הן אותן אלו המופיעות בנוסח רחב יותר באגרתו של אותו חסיד ישיש, למרות חילופי שם האומר בשתיים מן המימרות, והמתעמק בהם יוכל להסתייע בנוסח הרחב. וגם לאורך גיטא, המתבונן בדברי הר"ב המובאים באיגרת או בנוסח האחר 'יראת שמים אינה פושקעלי', ויכל להסתייע בביאורו של השפ"א, שגם בו יש להתבונן ולהעמיק.

● ● ●

עלינו אפוא, להחזיק טיבכתא לאותו חסיד עלום שם שהעלה את הדברים על הכתב, לרב צבי יחזקאל מיכלסון מפלונסק שביזמיתו נכתבו הדברים ונשלחו להדפסה, ולר' יעקב קים קדיש וקאץ מפרשיטק שהביא את הדברים לדפוס, בזכות שלושתם, הגיעה אלינו שכית חמדה זו.